

EEN OPMERKELIJK TIJSDOCUMENT

Deze foto dateert van 1883, en is genomen op een steenfabriek bij één of andere speciale gebeurtenis, want vooraan zien we een plakkaat waarop iets geschreven staat, maar dit is helaas niet meer leesbaar. Ik vond deze foto in een oude doos, mijn moeder Maria Van Robbroeck (1903-2009) had er op de achterkant bijgeschreven "steenfabriek 1883". Ik had deze foto ooit al eens gezien en toen had mijn moeder gezegd dat het kleine ventje, tweede van links op de voorlaatste rij, haar nonkel Sooi was, de broer van haar moeder Maria Paulina Rottiers. Deze nonkel Sooi was toen 7 à 8 jaar oud, wat overeenstemt met zijn geboortedatum 12-03-1875. Op zijn geboorteakte staat zijn volledige naam: Jan Frans (Fransooi-Sooi) Xavier Rottiers, geboren te Rumst. De man links achter hem is waarschijnlijk zijn vader Jan Frans Rottiers (1826-1897) die steenbakkerswerkman was, en de vrouw uiterst rechts op dezelfde rij, zou zijn moeder kunnen zijn, Joanna Catharina Vijvermans (1828-1907). Zij zijn mijn overgrootouders langs moeders moederskant. Nonkel Sooi was de jongste van 10 kinderen, de oudste zes werden geboren in Boom, en de jongste vier in Rumst; acht van de tien kinderen stierven voor hun tiende levensjaar! Oudere Terhagenaren herinneren zich hem misschien nog aan zijn bijnaam "het bijltje", hij was een beetje een zonderlinge figuur. Hij overleed te Boom op 08-04-1961. Bij zijn geboorte was Terhagen pas afgescheiden van Rumst (wet van 21-12-1874). Ik vermoed dan ook dat de foto genomen is op een steenfabriek te Terhagen,

want zijn ouders, die afkomstig waren uit Malderen en er ook waren geboren, woonden in Terhagen en zijn er ook overleden.

Vermoedelijk is de familie Jan Frans Rottiers-Vijvermans, en zijn broers Amandus, Gustaaf Frans en Jan Lodewijk, van Malderen naar Rumst (Terhagen) "om den brode" geëmigreed om er werk te vinden in de steennijverheid. Door de algemene crisis in de vlasnijverheid vooral in Oost- en West-Vlaanderen (1840-1850) en onder andere door de opkomst van de mechanisatie hiervan, was de thuisnijverheid voor thuiswevers en spinsters onrendabel geworden en was er dreigende werkloosheid. In deze provincies werd in 1840 het aantal inwoners dat zijn bestaan of nevenverdienste zocht in het spinnen van vlas of weven van lijnwaad, geschat op zowat een derde van de actieve bevolking en in sommige arrondissementen klom de verhouding zelfs tot de helft of twee derde. In tegenstelling tot Frankrijk en Engeland had men in België veel te laat beseft dat men de vlasnijverheid had moeten mechaniseren. De burgerij had zich hiertegen steeds verzet uit paternalistische motieven, en de plattelandsbevolking vreesde dat de nieuwigheid haar traditiegedragen leven zou vernietigen, maar de evolutie was onafwendbaar. Naast de vlascrisis kwam er ook nog een crisis in de landbouw, oogsten mislukten door vorst en ziekten (o.a. de aardappelziekte) waardoor dan weer hongersnood ontstond. Bovendien teisterden epidemieën zoals tyfus en cholera de arme bevolking en veroorzaakten een verhoogde sterfte.

De originele foto meet 23 bij 17 cm. De fotograaf moet een goed oog gehad hebben voor compositie. Bijna alle staande vrouwen houden de armen gekruist, enkele kinderen houden een houten steenvorm in de hand, andere een kruikje, enkele van de allerkleinsten hebben hun handen gevouwen alsof ze bidden. De man in het midden achter de werktafel is de steenmaker en houdt blijkbaar een tot streng gedraaid stuk klei in de hand. Door het gemis aan elk ander middel tot vermaak of ontspanning, bood de kroeg de enige uitkomst. Het drankmisbruik was toen een echte plaag en zou later leiden tot het tot stand komen van "De Wet Vandervelde (1919)", die onder andere aan de jeneverplaag een einde moest maken. Werken in de fabrieken had bovendien voor jonge meisjes nog andere gevaren in petto, zoals de "inwijding" in het leven van de volwassenen, dat het onderwerp uitmaakt in de novelle "Klinkaart" van Piet Van Aken (Terhagen 1920-Antwerpen 1984).

Echt vrolijk kijken deze personen niet, veeleer nieuwsgierig naar de fotograaf met het magische kastje.

Het was toen voor de arbeiders een zeer slechte tijd. Ze werden door de heersende klasse, het patronaat, zwaar uitgebuit en de materiële ellende door de te lage lonen en de geestelijke armoede van de arbeiders was tergend en stond de ontvoogding op ieder gebied in de weg. Kinderen werden al van 6 en 7 jaar ingeschakeld in het arbeidsproces, na 1885 vanaf 8 en 9 jaar. In 1878 werd nog een wet weggestemd die kinderarbeid onder de 10 jaar zou verbieden! Omdat de kinderen zeer jong moesten meewerken - ze hadden werkdagen van 12 uur en soms meer en dit voor een onbeduidend loon - konden ze natuurlijk niet naar school en was het analfabetisme bijna algemeen. Industrialisatie en verpaupering gingen hand in hand en rond 1880 was gemiddeld 60% van de mannen en 55% van de vrouwen analfabeet; op het

platteland lag dit percentage dan nog hoger dan in de steden. De kiemen van het socialisme waren al enkele decennia daarvoor gelegd, en geleidelijk aan ontstonden de eerste vakverenigingen. Priester Daens zou enkele jaren later, steunend op de encycliek "Rerum Novarum" (1891) van Paus Leo XIII, voor het proletariaat in de bres springen en de misbruiken aan de kaak stellen, want de Kerk die aan de kant van het patronaat stond, keek tot dan eerder weg van het probleem.

De foto is inderdaad opmerkelijk als tijdsbeeld. Ze vat in één beeld de schrijnende sociale toestanden samen waarvan de arbeiders in die tijd het slachtoffer waren.

Lange dagen van hard labeur voor een karig loon, berustend in hun ellendige en uitzichtloze toekomst die vaak naar de drank deed grijpen. Kinderarbeid met als gevolg geen toegang tot school en ontwikkeling, ongeletterdheid, en een hoog kindersterftecijfer door armoede, ondervoeding, slechte woontoestanden en gebrek aan hygiëne.

De vergelijking met hedendaagse confronterende foto's in derdewereldlanden van kinderarbeid en moderne slavernij is treffend.

Werner De Winter

Geraadpleegde werken:

- Piet Van Aken, (1954) Klinkkaart. Antwerpen: Ontwikkeling.
- Twintig Eeuwen Vlaanderen (1973) Hasselt: Heideland-Orbis (deel drie).
- Geschiedenis Der Nederlanden (1955) Antwerpen-Utrecht: Standaard –De Haan (deel 10).
- Van Isacker, K. (1978) Mijn land in de kering 1830-1980. Antwerpen-Amsterdam: De Nederlandse Boekhandel (deel één).
- Kroniek Van België, (1987) Antwerpen: Standaard Uitgeverij.